

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเรื่อง “ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าป่าม่วง อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการวิจัยที่ครบถ้วน สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน (1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการค้นคว้า เก็บข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ตำรา บทความ และงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา และ (2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research) ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ควบคู่ไปกับการใช้วิธีสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์จำนวน 4 แนวคิด คือ แนวคิดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม แนวคิดความขัดแย้งด้านทรัพยากร และแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมทั้งการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- 3.1 การดำเนินการศึกษา
- 3.2 ประชากรและวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 3.5 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การดำเนินการศึกษา

การดำเนินการศึกษา ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินบ้านทุ่งห้าป่าม่วง อำเภอแม่อริม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้วางแผนการดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่บ้านทุ่งห้าป่าม่วง
- 2) สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

- 3) เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา
- 4) สัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนดไว้พร้อมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
- 5) วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 6) จัดทำรูปเล่มและเสนอรายงาน

3.2 ประชากรและวิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งในเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ ที่หมายถึง ประชาชน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินบ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ.2526 – 2555

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง “ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยพิจารณาจากผู้ที่เกี่ยวข้องและสามารถอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ได้ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะส่วนหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อไว้ล่วงหน้า คือ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทุ่งห้าปาม่วง กลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการอย่างแกนนำในการเคลื่อนไหวในพื้นที่บ้านทุ่งห้าปาม่วง และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ราชพัสดุ สำนักงานธนารักษ์พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่ทหารกรมรบพิเศษที่ 5

นอกจากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงแล้วผู้วิจัยยังได้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่หรือแบบก้อนหิมะ (Chain or Snowball Sampling) ร่วมด้วย โดยการสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่ซึ่งไม่ได้กำหนดจำนวนที่แน่นอนไว้ เริ่มจากประชาชนคนแรกและสอบถามต่อไปว่ามีใครบ้างที่สามารถให้ข้อมูลตามที่ผู้วิจัยต้องการได้บ้างและขยายจำนวนผู้ให้ข้อมูลออกไปเรื่อยๆ จนผู้วิจัยพอใจว่ามีข้อมูลมากพอและครอบคลุมในมิติหรือประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาจึงจะหยุดการเก็บข้อมูล ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกสัมภาษณ์ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาที่เกิดขึ้นและไม่ยอมรับการเช่าที่ดินกับกรมธนารักษ์เท่านั้น เนื่องจากว่าบุคคลที่เช่าที่ดินกับกรมธนารักษ์ส่วนใหญ่ไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและไม่ได้เป็นคนดั้งเดิมที่เห็นลำดับวิวัฒนาการความขัดแย้งในที่ดิน จากการสุ่มตัวอย่างทั้ง 2 วิธีนั้นผู้วิจัยสามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

- 1) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 คน
- 2) แกนนำการเคลื่อนไหว กรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินพื้นที่บ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 23 คน
- 3) เจ้าหน้าที่รัฐได้แก่ เจ้าหน้าที่ทหารกรมรบพิเศษที่ 5 และเจ้าหน้าที่สำนักงานธนารักษ์ จังหวัดเชียงใหม่ที่รับผิดชอบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินพื้นที่บ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 3 คน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าปาม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการเก็บข้อมูลออกเป็นวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) การศึกษาจากข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research)

ในแง่ของหลักการข้อมูลเชิงเอกสารนับว่าเป็นข้อมูลที่น่ามาใช้ประโยชน์ได้มากเพราะมีความพร้อมมูลบางประการที่ข้อมูลบุคคลอาจไม่มีหรือไม่ครอบคลุมเท่า (จุมพล หนิมพานิช, 2551:300) ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับที่มาของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านทุ่งห้าปาม่วง ตลอดจนการศึกษา แนวคิดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม แนวคิดความขัดแย้งด้านทรัพยากร แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะและวิเคราะห์ความแตกต่างในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าปาม่วงที่นำมาสู่ความขัดแย้งนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 – 2555 และรูปแบบวิธีการในการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาชนบ้านทุ่งห้าปาม่วง ตลอดจนการนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าปาม่วง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องการให้ข้อมูลของเจ้าหน้าที่ทหาร ด้วยระยะเวลา 30 ปี ที่กรมรบพิเศษที่ 5 มีความเกี่ยวข้องและรับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่บ้านทุ่งห้าปาม่วง ทำให้เจ้าหน้าที่ที่สามารถอธิบายและให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีไม่มาก ผู้วิจัยจึงได้มีการค้นคว้าเอกสารทางราชการ (ในภาคผนวก ข และ ค) เพิ่มเติมเพื่อยืนยันในข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ และสนับสนุนให้ผลการศึกษาที่มีความน่าเชื่อถือ

2) การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการศึกษาวิจัยที่มีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ ที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงการรับรู้ของผู้ถูกสัมภาษณ์ ความหมายที่ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงออกมาผ่านพฤติกรรมทั้งทางสีหน้า ท่าทาง และคำพูด รูปแบบการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยเลือกใช้เพื่อเก็บข้อมูล คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured of Formal Interview) โดยมีการกำหนดคำถามต่างๆ ในแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า (แบบสัมภาษณ์ในภาคผนวก ก) เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยไม่หลุดออกจากกรอบประเด็นการศึกษา ซึ่งคำถามในการสัมภาษณ์ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบของคำถามและวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการครบถ้วนตรงตามประเด็นการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีขั้นตอนดังนี้

(1) ประสานงานโดยตรงกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่ทหารกรมรบพิเศษที่ 5 และเจ้าหน้าที่ราชพัสดุ สำนักงานธนารักษ์พื้นที่เชียงใหม่ เพื่อแจ้งกำหนดการรวบรวมข้อมูลให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้า

(2) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัน เวลา และสถานที่ตามที่ได้นัดหมายไว้

(3) นำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ และจัดลำดับความสำคัญ

3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตอยู่วนนอก ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกระทำในเหตุการณ์หรือกิจกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกโดยธรรมชาติโดยพื้นฐานทางสังคม และเนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้ตั้งใจกำหนดประเด็นหรือหัวข้อ การสังเกตไว้ล่วงหน้า ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต เช่น ผู้ถูกสัมภาษณ์หลายคนมีการกล่าวถึงชื่อบุคคลคนเดียวในพื้นที่ซ้ำเดิมหลายๆ ครั้ง การดูบริบทแวดล้อมภายในพื้นที่ และจำนวนของประชาชนที่เข้าร่วมประชุมเรื่องการออกโฉนดชุมชน เป็นต้น

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือในการวิจัย แบ่งออกเป็นเครื่องมือต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ในภาคผนวก ก) หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured of Formal Interview) โดยมีการกำหนดคำถามต่างๆ ในแบบ

สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งคำถามในการสัมภาษณ์ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบของคำถามและวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการครบถ้วนตรงตามประเด็นการวิจัย

2) เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป โดยใช้บันทึกเสียงผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลอย่างละเอียด และเป็นวิธีที่ดีกว่าการจดบันทึกคำให้สัมภาษณ์ เนื่องจากในทางปฏิบัติแล้วไม่สามารถจดบันทึกได้ทันและไม่ละเอียดถี่ถ้วน

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่ได้น่าเชื่อถือและแม่นยำ และเป็นข้อเท็จจริงมากที่สุดนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก ดังนั้นข้อมูลที่ได้รับในแต่ละครั้งจำเป็นต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบข้อมูลก่อน ผู้วิจัยจึงใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) กล่าวคือ จากการสัมภาษณ์ในประเด็นเดียวกันใช้คำถามเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม และพิจารณาจากคำตอบที่ได้รับว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามถึงสาเหตุเริ่มต้นที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนกับกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนในพื้นที่ เจ้าหน้าที่สำนักงานธนารักษ์เชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่ทหารกรมรบพิเศษที่ 5 ซึ่งถ้าได้คำตอบของทั้ง 3 กลุ่มตรงกันแสดงว่าข้อมูลนั้นถูกต้องและเชื่อถือได้ ในขณะที่เดียวกันถ้าได้คำตอบของทั้ง 3 กลุ่มไม่สอดคล้องหรือมีความแตกต่างกันมาก ก็จำเป็นต้องทำการสัมภาษณ์ในประเด็นเดิมซ้ำอีกครั้งหนึ่ง อาจจะเป็นบุคคลกลุ่มเดิมหรือกลุ่มใหม่ก็ได้แล้วตรวจสอบข้อมูลของทุกกลุ่มอีกครั้งหนึ่ง ถ้าข้อมูลตรงกันถือว่าข้อมูลนั้นถูกต้องแม่นยำ แล้วนำข้อมูลนั้นไปดำเนินการในขั้นตอนต่อไป ดังนั้นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าจะทำให้ผู้วิจัยเกิดความมั่นใจในข้อมูลที่รับในแง่ของความน่าเชื่อถือ ซึ่งมีผลต่อการวิเคราะห์และการสรุปผลการศึกษา ตลอดจนการคาดการณ์แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยนำเสนอการพรรณนาบรรยายแบบเล่าเรื่อง เพื่อให้เห็นลักษณะและสภาพปรากฏการณ์รวมทั้งการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ในพื้นที่ความขัดแย้ง เป็นการมุ่งศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งได้นำแนวคิดที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าป่าม่วง อำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งผลการวิเคราะห์จะต้องสามารถตอบคำถามในการวิจัย และตรงตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยจะได้นำเสนอในบทต่อไป และเนื่องจากการวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้นข้อมูลที่ได้ต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์และกลั่นกรองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้อง มีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจึงมีแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเริ่มจาก การนำเอาประเด็นการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับคำตอบในคำถามแต่ละประเด็นของกลุ่มตัวอย่างที่ได้มา (ตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า) จากนั้นจำแนกชนิดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ (Typogical Analysis) พร้อมทั้งจัดลำดับประเด็นความสำคัญของข้อมูล เพื่อวิเคราะห์แต่ละปัจจัย บริบท และตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคำถามในการวิจัย โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและอธิบาย (Explanation) เชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ เพื่อตอบคำถามในการวิจัย